

Maswao a tshela a mpša yeo e nago le bolwetši bja bogafa bja dimpša ao beng ba diruiwaratwa ba swanetšego go a hlokomela

Bogafa bja dimpša ke bolwetši bjo bošoro kudu bjoo bo hlokwago ke twatši yeo e hlaselago bjoko le tshapedišo ya methapo ya diphoofole le batho. Diphoofole tšeo di nago bolwetši bja bogafa bja dimpša di ka bontšha "mokgwa wa bogafa" wa bogafa bja dimpša goba "mokgwa wa go golofala" wa bogafa bja dimpša. Ka mokgwa wa bogafa, diphoofole di bontšha mathata a tlalelo ye e sa hlalošegogo, go se iketle le go ba bogale, mola ka mokgwa wa go golofala, diphoofole di na le go atiša go ba le kgatelelo ye e sa tlwaelegago ya maikutlo le go obamela. Diphoofole di ka thoma go bontšha dika dibeke goba dikgwedi ka morago ga go longwa goba go kgongwa ke phoofole ya go ba le bolwetši bja bogafa bja dimpša, ka nako yeo tiragalo e ka ba e lebetšwe. Go bohlokwa kudu gore beng ba swanetše go phafoga go lebelela boitshwaro bja diphoofole tša bona gomme ba hlokomela maswao bjalo ka ge go ahlaahlilwe ka fase. Ge e le gore seruiwaseratwa sa gago ga se sa entelwa ka botlalo kgahlanong le bogafa bja dimpša gomme se be e sa hlokomelwe le go dikologa diphoofole tše di sa entelwago, bobedi tša ka gae le tša naga, go bohlokwa go hlokomologa bogafa bja dimpša. Ge mpša ya gago e bontšha efe goba efe ya maswao a a latelago, e swanetše go išwa ngakeng ya diphoofole ntle le go diega go sekaseka sebaki sa dika le go hlokomologa goba go tiišetša bogafa bja dimpša.

1. DIPHETOGO TŠA BOITSHWARO

Phetogo ya maikutlo ke e nngwe ya dika tša mathomo le tše di tsebja go kudu tša bogafa bja dimpša. Dimpša tše di homotšego le tše di iketlilego di ka ferekanyega goba tša ba bogale le go ba mafolofolo goba dimpša tše bogale kudu di ka ba le go tšhoga, tša ba le dihlong goba tša obamela. Diphetogo tša boitshwaro di ka no se hlole ka mehla ke bogafa bja dimpša eupša mpša e swanetše go nyakišišwa ge go na le kotsi ya bogafa bja dimpša. Diphetogo tša boitshwaro go mpša yeo e nago le bogafa bja dimpša e ka ba kotsi kudu. Diphetogo tše di ka dira gore mpša ya gago e be bogale gomme e leke go loma goba go hlasela ntle le go galefišwa. Ge mpša e na le bolwetši bja bogafa bja dimpša gomme e loma phoofole ye nngwe goba mutho, phetetšo ye bogafa bja dimpša e ka fetetšwa gabonolo kudu go tšwa go mpša ye e feteditšwego go ya go motšwasehlabelo.

2. GO SEPELA KA TSELA YE E MAKATŠAGO

Go sepela ka tsela ye e makatšago goba go hlotša gantši ke e nngwe ya dika tša mathomo tšeo di sepedišanago le bogafa bja dimpša go dimpša. Go bonala eke mpša e palelwa ke go sepela goba "e tagilwe". Go a kgonega gore seka se se ka tšewa ka phošo bjalo ka mathata a mangwe a tša maphelo, ka gona hlokomela mpša ya gago ge eba e thoma go thekesela, seo ga se ka lebaka la kgobalo yeo e lego molaleng. Go ebela ka ntle le morero le gona ke pontšho yeo e belatšago ya bogafa bja dimpša.

3. BOTHATA BJA GO METŠA/ BOLWETŠI BJA LERAPOMOGOLONG

Bogafa bja dimpša bo ka hlola go golofala ga mešifa ya mogolo gomme bja dira gore dimpša di be le bothata bja goba di se kgonege kgone go metša. Dimpša le tšona di kwa goba tša ngwaya melomo goba megolo ya tšona ka borofa gomme beng ba tšona ba ka nagana gore mpša e na le selo se sengwe sa go swana le lerapo leo le ganeletšego ka ganong goba ka mogolong. Hlokomela ge e ba o hlahloba mpša yeo e bontšhago seka se, kudukudu ge e ba go belaelwa gore bogafa bja dimpša bo ka fetetšwa ka mare.

4. GO ROTHIŠA MARE GO FETA TEKANYO

Go rothiša mare go feta tekanyo go ka no se tswalane le bogafa bja dimpša ka mehla gomme go ka bakwa ke maemo ao a fapafapanego. Le ge go le bjalo, go rothiša mare go feta tekanyo gotee le dika tše dingwe tšeo di lego lenaneong le goba go rothiša mare ka go feta tekanyo mo go tšweletšago dibolomo tša go feta tekanyo tša mare e ka ba pontšho ya bogafa bja dimpša. Ge e ba mpša ya gago e rothiša mare ka go feta tekanyo, go sa šetšwe gore sebaki ke sefe, e swanetše go hlahlobja ke ngaka ya diphoofole semeetseng.

5. DIKOTWANE

Dikotwane ka botšona ga se gore di bontšha bogafa bja dimpša gomme di ka bakwa ke maemo a go fapafapana. Le ge go le bjalo, dikotwane gotee le dika tše dingwe tšeo di ngwadilwego ka tatelano ka mo goba go thoma ka pejana ga dikotwane go mpša efe goba efe yeo e sa entelwago kgahlanong le bogafa bja dimpša, ka mehla e swanetše go ba lebaka la go tshwenyega le go nyakišišwa ka pela ka mo go kgonegago.

6. THEPODITHO

Go repa ditho goba go fokola gantši ke seka sa morago ga nako sa bogafa bja dimpša. Go repa ditho go ka hlolwa ke maemo a mantši gomme mpša ye e golofetšego e swanetše go išwa go ngaka ya diphoofole ya kgauswi ka pela. Ge e kopantšwe le dika tše dingwe lenaneong le, ke leswao leo le dumelelanago le bogafa bja dimpša. Ge bogafa bja dimpša bo tšwela pele go phoofole yeo e fetetšwego, bo baka go golofala ga mešifa mo go tšwelago pele. Ka tlwaelo, go repa ditho mo go thoma ka mogolo, eupša mafelelong go tla katologela mmeleng ka moka.

Mpša yeo e nago le bogafa bja dimpša e tla hwa ka sebaka se se sa fetego beke gomme ga go na kalafo ya bolwetši bjo. Thibela bogafa bja dimpša bjo bo bolayago gomme o netefatše gore mpša ya gago (le katse) e entetšwe ka mo go lekanego kgahlanong le bogafa bja dimpša.

Go hwetša tshedimošo ka botlalo ikgokaganye le Setsebi sa Maphelo a Diphoofole sa kgauswi, ngaka ya diphoofole ya praebeite goba Ngaka ya Diphoofole ya Mmušo.

Bolaodi: Maphelo a Diphoofole	Bolaodi: Maemo a Dijo tša go tlišwa ka nageng le tša go romelwa ntle
Maphelo a Diphoofole Mogala: +27 12 319 7456, Fekse: +27 12 319 7218 Imeile: PA.DAH@dalrrd.gov.za Wepsaete: www.dalrrd.gov.za	Karolo ya Tšwetšopele ya Maphelo a Diphoofole Mogala: +27 12 319 6004/6117/6444 Imeile: info.sps@dalrrd.gov.za Wepsaete: www.dalrrd.gov.za

**agriculture, land reform
& rural development**

Department:
Agriculture, Land Reform and Rural Development
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

